

Christoph Scheiner – wielki astronom i miłośnik nauk ścisłych

Kazimierz Staszków

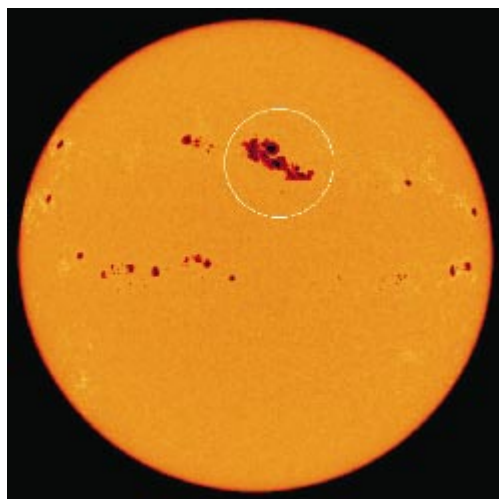
18 lipca 1650 r. zmarł w Nysie znakomity uczony, odkrywca i wynalazca Christoph Scheiner. Był pierwszym superiorem (przełożonym, rektorem) gimnazjum jezuickiego, które powołał w Nysie biskup Karol arcyksiążę Habsburg. Było to w 1623 r.

Urodził się 25 lipca 1575 r. w Markt Wald koło Mindelheim w Szwabii. Nic nie wiemy o jego pochodzeniu i rodzicach, gdyż nie zachowały się na ten temat żadne dokumenty. Naukę rozpoczął w gimnazjum jezuickim w Landsbergu, kontynuował ją w Augsburgu, uzyskując tytuł retora – krasomówcy. Następnie studiował na uniwersytecie w Ingolstadt, w którym w 1609 r. uzyskał tytuł doktora teologii i filozofii.

Wcześniej, bo 25 października 1595 r., rozpoczął nowicjat w zakonie jezuitów. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1609 r. w Eichstätt, a pełne śluby zakonne ubóstwa i całkowitego posłuszeństwa papieżowi złożył w 1617 r. w Ingolstadt. W latach 1610–1617 był profesorem matematyki i języka hebrajskiego na uniwersytetach w Ingolstadt, Innsbrucku, Freiburgu i Wiedniu. Podczas pobytu w Innsbrucku poznał biskupa wrocławskiego Karola arcyksięcia Habsburga, który zafascynowany jego

rozległą wiedzą zaprosił go do Nysy, powierzając mu utworzenie gimnazjum. Według ambitnych i dalekosiężnych planów biskupa miało ono stanowić początek uniwersytetu. Scheiner przybył do Nysy w 1622 r. i 23 kwietnia następnego roku, w miejscu, gdzie dzisiaj znajduje się Szkoła Muzyczna (dawne seminarium św. Anny), powstało pierwsze, prowadzone przez jezuitów na Śląsku gimnazjum katolickie. Początkowo nauczało w nim, oprócz Scheinera, czterech braci zakonnych. W krótkim czasie grono wykładowców powiększyło się o kolejnych czterech. Pod koniec 1624 r. Scheiner opuścił Nysę i udał się do Rzymu, gdzie do 1633 r. wykładał w Collegium Romanum. Jego powrót do Nysy uniemożliwiła panująca w mieście zaraza. Powrócił dopiero w 1639 r. i pozostał już do końca życia. Zmarł 18 lipca 1650 r. na apopleksję (wylew krwi do mózgu) i został pochowany w Nysie. Niestety, do dnia dzisiejszego nie udało się ustalić miejsca jego pochówku. Być może został pochowany w kościele, na miejscu którego stoi obecnie kościół pw. Wniebowzięcia NMP, wybudowany w latach 1688–1692. Kiedyś, idąc korytarzem Carolinum, myślałem, że chodzę po śladach sławnego uczonego. Ale ten wspaniały kompleks budowli wzniesiono przecież dopiero w latach 1668–1680 – wiele lat po jego śmierci.

Był wybitnym naukowcem, którego wiele odkryć i wynalazków jest aktualnych do dzisiaj. Do jego największych osiągnięć należy zaliczyć odkrycie w 1611 r. czarnych plam na Słońcu. Podczas pracy na uniwersytecie w Ingolstadt zaadaptował jedną z wież kościoła pw. Świętego Krzyża na obserwatorium astronomiczne. Tam właśnie zobaczył po raz pierwszy zjawisko występowania czarnych plam na powierzchni Słońca. Do tego celu używał skonstruowanej przez siebie lunety – helioskopu. Zastosował w nim specjalny ekran, na który padał obraz, umożliwiający obserwację zmian zachodzących na Słońcu, jako że bezpo-

Czarne plamy na Słońcu
– obserwatorium na Jamajce

średnie obserwacje tarczy słonecznej grożą utratą wzroku. Swoich odkryć dokonał niezależnie od Galileusza. Opisał je w dziele *Rosa Ursina sive sol* wydanym w Rzymie w latach 1626–1630. W Ingolstadt opracował również pierwszą mapę Księżyca oraz nieba i opublikował ją w 1614 r. Udoskonalając helioskop – skonstruował heliotrop, który wyposażony w dwie osie obrotu umożliwiał ciągłe, dokładne obserwacje ciał niebieskich. Do budowy heliotropu użył soczewek, które własnoręcznie wyszlifował, używając do ich wykonania specjalnego, kolorowego (dymnego?) szkła. Jako pierwszy astronom obliczył czas obrotu Słońca wokół własnej osi.

Prowadził również badania nad fizjologią i optyką oka. Odkrył powstawanie na siatkówce oka obrazu widzianego przez człowieka, opisał też reakcję źrenicy na światło oraz akomodację oka, czyli zdolność widzenia z określonej odległości. Jako pierwszy opisał kataraktę (zaćmę). Zbudował również model oka, który wykonał ze szkła.

Do jego największych odkryć w dziedzinie fizyki i mechaniki należy zaliczyć skonstruowany w 1603 r. pantograf. Jest to urządzenie służące do kopiowania obrazów w powiększeniu lub pomniejszeniu, z zachowaniem wielkiej precyzji i dokładności. Jeszcze dziś stosują go w pracy architekci, archeolodzy i konstruktorzy. Do skonstruowania tego instrumentu skłoniła go wizyta w pracowni malarza

Gregoriusa, który w swojej pracy posługiwał się maszyną perspektywiczną. Pozwalała mu ona dokładnie przenosić na płótno szczegóły malowanego tematu. W efekcie towarzyskiej wizyty powstało urządzenie, które jest wykorzystywane w technice i projektowaniu do dzisiaj.

Po powrocie do Nysy zajmował się głównie pracą nad dziełem, w którym próbował obalić teorię heliocentrycznej budowy kosmosu Mikołaja Kopernika, potwierdzoną przez Galileusza. Praca ta została opublikowana w dziele *Prodromus pro Sole mobili*, które zostało wydane w Pradze w rok po jego śmierci. Często, kiedy o tym mówię lub piszę, zastanawiam się, czy tak świątły i wielki uczyony napisał to dzieło z własnej woli. Wiemy, że w owym czasie w Kościele katolickim szalała inkwizycja, a Galileusz musiał się wyrzec głoszonych teorii. Czy może Christoph Scheiner został przez inkwizytorów nakłoniony do napisania tego dzieła?

Do naszych czasów zachowało się bardzo niewiele wizerunków uczonego. Jednym z najlepszych jest obraz znajdujący się w Stadtmuseum (Muzeum Miejskim) w Ingolstadt. Do początku lat 70. ubiegłego wieku w nyskim Carolinum znajdował się portret uczonego namalowany przez Lukasa Mrzygloda. Niestety, został stamtąd zabrany i obecnie znajduje się w jednym z prywatnych mieszkań w Nysie.

2 października 2003 r. odbyła się w Wyższej Szkole Zawodowej w Nysie inauguracja trzeciego roku akademickiego, podczas której główny budynek uczelni otrzymał imię Cristopha Scheinera. Z tej okazji odsłonięto pamiątkową tablicę autorstwa prof. Mariana Molendy, poświęconą uczonemu. Do lipca 1945 r. ulica Stanisława Moniuszki w Nysie nosiła imię Christoph Scheinera.

Literatura

Sonne entdecken – Christoph Scheiner 1575–1650, Ingolstadt 2000.

Niemcy górnośląscy – leksykon biograficzny, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice–Opole 2004.

Wystawa zorganizowana przez Muzeum w Nysie we współpracy z księżmi jezuitami z Monachium, Nysa 2001.

Encyklopedie i leksykony.

Christoph Scheiner

Christoph Scheiner – savant, découvreur et inventeur – est né le 15 juillet 1575 à Markt Wald (près de Mindelheim). Il a commencé son éducation au collège de jésuites à Ladsberg et ensuite il la continuait à Augsburg – où il a reçu le titre d'un orateur. En 1609 il a terminé les études à Ingolstadt avec le titre d'un docteur de la théologie et de la philosophie. La même année il a reçu l'ordination à Eichstätt et en 1617 il a déposé les voeux monastiques à Ingolstadt. Dans les années 1610–1617 il était professeur des mathématiques et de l'hébreu aux Universités de Ingolstadt, Innsbruck, Freiburg et Vienne. Durant son séjour à Innsbruck il a fait la connaissance de l'évêque de Wrocław – Charles archiduc Habsbourg, qui l'a invité à Nysa en lui proposant la création du collège. Scheiner y est venu en 1622 et en 1623 il a formé le premier collège catholique, dans la région de Śląsk (Silésie), mené par les Jésuites. En 1624 il est parti à Rome, où il enseignait à Collegium Romanum. Il est revenu à Nysa en 1639, où il a demeuré jusqu'à la fin des ses jours.

Il est décédé le 18 juin 1650 par suite d'une apoplexie.

Christoph Scheiner était le savant considérable, dont les découvertes et les inventions restent actuelles jusqu'à nos jours. Parmi ses plus grands succès il faut énumérer sa découverte, en 1611, des tâches noires à la surface du soleil (qu'il a décrit dans son oeuvre intitulé *Rosa Ursina sive sol*), la construction de la longue-vue – l'hélioscope, l'élaboration de la première carte de la Lune et du ciel (publiée en 1614). En perfectionnant l'hélioscope, il a construit un appareil servant à l'observation permanente des corps célestes. Comme le premier astronome, il a calculé le temps de la rotation du Soleil autour de son axe. Il menait aussi les recherches concernant la physiologie et l'optique de l'oeil – il a construit le modèle de l'oeil en verre et a décrit la cataracte. En 1603 il a construit en plus un appareil servant à copier les images avec une grande précision, ce qui constitue l'une des plus importantes découvertes dans la domaine de la physique et de la mécanique.

L'un des images de Christoph Scheiner se trouve au Musée Urbain à Ingolstadt.

Le 2 octobre 2003 on a dévoilé la plaque commémorative consacrée à Christoph Scheiner à l'École Professionnelle à Nysa qui, depuis ce temps-là, porte aussi son nom.

Jusqu'au juillet 1945 rue Stanisława Moniuszki portait le nom de Christoph Scheiner.

Christoph Scheiner

Am 18. Juli 1650 starb in Nysa (Neisse) ein bekannter Gelehrte und Erfinder – Christoph Scheiner. Christoph Scheiner war eng mit dem Jesuitengymnasium verbunden, das von dem Bischof Karl Habsburg im Jahre 1623 gegründet wurde.

Christoph Scheiner wurde am 25. Juli 1575 in Markt Wald bei Mindelheim in Schwaben geboren. Wir wissen leider nichts über die Eltern von Christoph, weil es keine Dokumente erhalten blieben. Die Bildung begann er mit dem Gymnasium in Landsberg, dann lernte in Augsburg. Christoph studierte an der Ingolstadter Universität, wo er 1609 den Titel des Theologie- und Philosophie doktors bekam. Früher begann er das Noviziat im Jesuitenorden (am 25. Oktober 1595). 1609 bekam er die Priesterweihe in Eichstätt und die völligen Ordensgelübde im Jahre 1617.

Christoph Scheiner unterrichtete an den Universitäten in Ingolstadt, Innsbruck, Freiburg und Wien (1610–1617). Eben in Innsbruck lernte er den Bischof Karl Habsburg kennen, der sich sehr für seine Tätigkeit interessierte. Karl Habsburg verursachte, dass Scheiner nach Nysa (Neisse) ankam. Karl Habsburg wollte, dass Christoph Neisser Gymnasium führte. Und tatsächlich, Christoph begann im Neisser Gymnasium zu arbeiten. Sehr schnell entwickelte sich diese Schule und bald unterrichteten dort schon fast zehn Lehrer. 1624 verreise Scheiner nach Rom, wo er in Collegium Romanum unterrichtete. Der Epidemie wegen konnte er nicht nach Nysa (Neisse) zurückkommen. Er traf hier erst im Jahre 1639 ein. Bis heute wissen wir auch nicht, wo er beerdigt wurde. Es ist nur sicher, dass er in Nysa (Neisse) starb.

Scheiner war ein hervorragender Gelehrte. Er beobachtete Sonne (im Jahre 1611 entdeckte er die schwarzen Löcher der Sonne), konstruierte eigene Fernrohr. Scheiner befasste sich auch mit der Medizin. Er baute das Augenmodell. Seine Erfindungen werden bis heute von den Architekten, Archäologen sowie Malern genutzt. Am liebsten beschäftigte sich Scheiner mit den Begriffen, die mit Weltall verbunden sind. Im Jahre 1614 veröffentlichte er die erste Mondkarte. Wir sollten auch sein Werk *Prodromus pro Sole mobili* erwähnen, das in Prag veröffentlicht wurde. Sehr oft überlege ich mir, wieso er dieses Werk geschrieben hat (das war die Aufhebung der Koperniks Theorie). Vielleicht wurde Scheiner dazu durch die Inquisition gezwungen.

Wenn wir sein Porträt sehen möchten, müssen wir nach Ingolstadt fahren (Stadtmuseum), weil es nur dort sein Bild gibt.

Als eine Neuigkeit gebe ich an, dass sich bis 1945 in Neisse Christoph Scheinerstrasse befand. Seit dem Jahre 2003 In Nysa (Neisse) gibt es in Nysa (Neisse) auch eine Gedenktafel, die diesem Gelehrten gewidmet wurde.